

Embermentés a vészkorszakban

Beküldte Szerk - 2014, november 11 - 09:19

Helyszíni

A budapesti Szent Margit Gimnáziumban rendezett „Embermentés a vészkorszakban” című konferencia megnyitásakor **Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa** számszerűen, tényekkel alátámasztva is bemutatta azt a hősies küzdelmet, amelyet papok és szerzetesek végeztek zsidó embertársaik megmentése érdekében.

E heroikus munkában százötven pap és szerzetes vett részt, akik sorsa később, a fordulat éve után megkínzás vagy internálás lett. Becslések szerint rajtuk kívül még háromszázötven-négyszáz egyházi személy volt elkötelezve az ellenállásban, összesen tehát ötszáz pap és lelkész kockáztatta meggyőződésből az életét. Martin Gilbert *Atlas of Jewish History* című művében (Dorsett Press, 1977) Magyarországon huszonnyolc százalékra teszi a holokauszt idején áldozatul esett zsidók számát, míg a környező országok veszteségeit hetvennégy és nyolcvanöt százalék közé. Ha az általa megadott kétszázezer áldozattal szemben Stark Tamás számítását fogadjuk el – aki az összes forrást újra áttekintve az 1938-tól Magyarországhoz visszacsatolt területek veszteségeit is beszámítva összesen 424 ezerre teszi az áldozatok számát –, még akkor is aránytalanul nagy a különbség a szomszédos országokban és hazánkban áldozatul esett üldözöttek között, ami igen kiterjedt szervezett embermentésre utal. Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa hangsúlyozta: a konferencia célja, hogy feltárják az egyéni helyállások mellett a mentésbe életük kockáztatásával bekapcsolódó szervezetek munkálkodását a Kárpát-medencéből meghívott kutatók segítségével.

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa

Dr. Latorcai Csaba helyettes államtitkár megnyitójában hangsúlyozta: „Érdemes volna úgy átforgatnunk az emlékezés kultúráját, ahogyan azt ez a mai, az Erdélyi Szövetség által szervezett kiváló konferencia is teszi. Tisztelettel és kegyelettel emlékezve az ártatlan áldozatokra, megnevezve az embertelen és iszonyatos bűnök elkövetőit, figyelmünk középpontjába azonban az igaz embereket állítva. Megbecsüléssel és elismeréssel adózva azoknak, akik mások megmentésén fáradoztak sokszor a saját életük kockáztatásával, vagy éppen feláldozásával.” – Ezt követően felidézte Kriszten Rafael atya életének néhány epizódját, aki 1941–1946 között a Margit körúti ferences rendház házfőnök-plébánosaként, hogy mentse az üldözött zsidókat, megszervezte az üldözöttek átvételét a katolikus egyházba. Több száz kilométert gyalogolt, hogy a nunciatúrán kapott menleveleket a címzettekhez eljuttassa. Az általa vitt iratok segítségével egy teljes vasúti vagon fordítottak vissza, és így az odaszűfolt emberek megszabadultak a haláltól.

Dr. Gaal György kolozsvári irodalom- és művelődéstörténész „Igaz emberek a Kincses Városban” című előadásában azokat a kolozsvári embermentőket mutatta be, akiknek sok ezren köszönhetik életüket. A kolozsvári téglagyár területén álló kényszerlakhelyre nemcsak a helyi zsidóságot zsúfolták be, hanem idehozták a bánffyhunyadi, hídalmási, kolozsborsai és szamosújvári járási gettók rabjait is. Így egyes vélekedések szerint közel 18 ezer zsidót gyűjtöttek össze a téglagyárban. 1944. május 25. és június 9. között hat szerelvényel, lepecsételt marhavagonokban szállították őket Auschwitzba. Mindössze egy 388 tagú csoportot hagytak hátra, akiket június 10-én Budapestre vittek, ott az úgynevezett „Kasztner-csoport” tagjaiként Bergen-Belsenbe, majd Svájcba jutottak és megmenekültek. A kolozsvári születésű Kasztner Rezső ügyvéd mentőakciója utóbb sok vitát váltott ki. Kasztner 1940 végén költözött Budapestre, s ott tagja lett a Zsidómentő Bizottságnak, amely titkos tárgyalásokat folytatva a német hatóságokkal – bizonyára tekintélyes összegekért – elérte, hogy egy külön szerelvényel végül 1684 zsidót kijuttasson Svájcba.

Kasztner Rezső mellett még számosan érdekesek arra, hogy tevékenységük emlékét megőrizze az utókor. Márton Áron gyulafehérvári katolikus püspök levelet intézett mind a kolozsvári végrehajtó szervekhez, mind pedig a miniszterelnökhöz és a belügyminiszterhez, melyben felelősségükre figyelmeztette őket, és a zsidókat érintő rendeletek visszavonását szorgalmazta. Járosi Andor, a város evangélikus-lutheránus esperese kiérdemelte a „Szamos-parti város Wallenbergje” címet. A zsidótörvények bevezetése idején rendszeresen zsidók társaságában mutatkozott, prédikációiban az emberek közti egyenlőséget hirdette, és antedatált hamis keresztleveleket állított ki zsidók számára. Lakásába befogadta és rejtegette Kádár Imre színigazgató tizenöt éves lányát, annak ellenére, hogy az épület jó részében német katonák voltak elszállásolva. Bejárt barátaihoz a gettóba, s elérte Róth Marcell orvos és családja mentesítését a deportálástól. 1944 őszén a bevonuló szovjet csapatok letartóztatták, kényszermunka-táborba vitték, december 26-án az Ural vidéki Magnyitogorszk városában lelte halálát. 1999-ben Járosi Andort feleségével együtt a Yad Vashem Intézet az „Igaz keresztény” címmel tüntette ki.

Dr. Gaal György

Tóth József későbbi közgazdászprofesszor Nagyváradról Kolozsvárra vezényelt hadapród őrmesterként éppen annak a villának az öttagú családját mentette meg – a pincében elfalazott helyiségbe zárva őket –, amelynél elszállásolták. Szabó T. Attila nyelvészprofesszor saját korábbi tanára és kollégája, a Református Kollégium magyar szakos tanára és könyvtárnoka, Brüll Emánuel kiszabadítását érte el. Szabó T. Attila maga hozta ki a gettóból Brüllt. Mikó Imre jogász-politikus osztálytársát, Gyalui Rosenberger Béla műszerészt mentette ki a gettóból. Bánffy József báró saját gépkocsiján vitte Budapestre Róth Hugó közismert ügyvédet, s menekítette meg a gettótól. Péter Lajos baloldali érzelmű cipésmester Neumann Jenő ügyvédet saját műhelyében és házában bújtatta. Rajta kívül még hat politikai üldözöttnek nyújtott menedéket a pincéjében.

Dr. Gaal György külön szólt azokról a kolozsvári orvosprofesszorokról, akik példát mutattak emberségből. Miskolczi Dezső ideggyógyász, akadémikus 1944–45-ben a felsőház tagja, az egyetem rektora volt. Az elmeklinikán tizenhat zsidót tartott beutalva, s így megmentette őket a deportálástól. Vitéz Haynal Imre bel- és szívgyógyász professzor e tanévben éppen a kar dékáni tisztségét töltötte be. Klinikáján több izraelita beteget kezelte fiktív diagnózissal. Haynal elutasította azt a minisztériumi rendeletet is, amely arra kötelezte volna, hogy zsidókat ne avassanak doktorrá. Klimkó Dezső sebészprofesszor szintén több veszélyeztetett személyt utalt be klinikájára. Csögör Lajos fogorvos, a Bolyai Egyetem későbbi rektora rendelőjében rejtegette Szegő Júlia énekesnőt, Bartók-kutatót.

A Szent Margit Gimnázium díszterme

A mentés egy különös módja volt a gyermekek fiktív örökbefogadása. A kétségbeesett szülők szívesen rábízták gyermekeiket egy-egy keresztény asszonyra, aki azokat sajátjaként tudta a hatóságok előtt feltüntetni. A magyar törvények lehetővé tették, hogy egészen kivételes érdemeket felmutató, a magyarsághoz hű személyeket hivatalból mentesítsenek a zsidótörvények hatálya alól. Kolozsvárt vagy 15-20 ilyen személyt emlegetnek. Köztük van Gyalui Farkas író, volt könyvtárigazgató, Steiner Pál volt sebésztanár, Kovács György színművész, Dobó Ferenc könyvesbolt-tulajdonos. Az átszöktetésre a várostól délre húzódó határvonalon külön személyek, többnyire helyismerettel rendelkező parasztok vállalkoztak.

Dr. Kapronczay Károly professzor, az MTA doktora, egyetemi tanár (Simmelweis Egyetem) „A lengyel menekültügy szociális és politikai kérdései 1939–1945 között” címmel tartott előadást. A professzor elmondta, hogy a lengyelek gondozását végző két minisztérium – a Belügy- és a Honvédelmi Minisztérium – összehangolt tevékenysége eredményezte, hogy a második világháború poklában magyar földön százezer feletti lengyel emigráció – közülük mintegy öt-húszezer zsidó – valóban nyugodt feltételekre talált. Magyarország olyan intézményekkel rendelkezett, ami abban az időszakban páratlan volt egész Európában. Minden belépőt kereszténynek tekintve menekülttáborba irányítottak. A vallásukhoz ragaszkodó lengyel zsidók esetében annyit módosítottak, hogy valamelyik

zsidó hitközség gondjaira bízták őket, nekik adták át a menekülteknek járó pénzügyi és természetbeli ellátást. A magyar–lengyel határ közelében működő menekülteket fogadó és regisztráló bizottságokat dr. Antall József (a néhai miniszterelnök édesapja), a Belügyminisztérium IX. osztályának vezetője irányította. Kérésére 1939. szeptember végén Budapesten megalakult a Lengyel Lelkeszi Hivatal, amely minden lengyel menekültnek keresztény papírokat állított ki, így a hivatalos nyilvántartásokban csak elvétele lehetett zsidó vallásra utaló bejegyzéseket találni. Serédi bíboros is utasította papságát, hogy a hozzájuk forduló lengyel zsidóknak adjanak ki katolikus vallásról szóló igazolást, de óvta őket az erőteljes áttérítési szándéktól. A bíboros utasítására a zsidó értelmiség jeles tagjait Esztergomban helyezték el, olyan házakban, amelyek közel álltak az érseki palotához, és amelynek két kijárata volt, hogy a védett személyek veszély esetén könnyebben menekülhessenek. 1941 után sokuknak segítséget nyújtott a megszállási feladatokat ellátó magyar katonaság, akik vöröskeresztes sebesültszállító vonatokon és katonai szerelvényeken szöktették át a lengyel zsidókat Magyarországra. Baló Zoltán ezredes, a Honvédelmi Minisztérium 21. alosztályának, a hadifoglyokkal és lengyelekkel foglalkozó részlegének vezetője visszaemlékezésében külön szólt ezekről az akciókról, kiemelve Körmeny századost, aki rendszeresen járt át a galíciai területekre lengyel zsidókért. Ebben az időben Hitler határozottan követelte Horthy Miklós kormányzótól Kállay Miklós miniszterelnök leváltását, mivel nem kötelezte a magyarországi zsidókat a sárga csillag viselésére, nem távolította el őket a kulturális és gazdasági életből, és nem állította fel a gettókat. A sorozatos német tiltakozások miatt új formát kellett keresni a magyar földön tartózkodó lengyel zsidó gyerekek oktatására, mivel jelentős számban voltak olyanok, akik magukra maradtak (például szüleik koncentrációs táborokba tartó vonatokból dobták ki őket, és a magyar vöröskeresztesek mentették át őket magyar földre). Az árva zsidó gyerekek számára Vácott szervezték meg 1943 nyarán a Lengyel Menekült Árvák Otthonát.

Dr. Kapronczay Károly

Móna Ilona nővér (*Szociális Testvérek Társasága*), akinek nevét a rendtársairól, Slachta Margitról és Salkaházi Sáráról írott monográfiái révén is ismerhetik olvasói, a konferencia alkalmával az egyszerű emberek – ápolónő, bádogos és vízszelő, csendőr, festőművész, fogorvosi asszisztens, folyamórtiszt, földbirtokos, földműves, gépkocsivezető, gyári munkás, házfelügyelő – hősiességéről beszélt, akik életük kockáztatásával tették keresztényi kötelességüket. Berény Imre újságíró *A reggel* című lap „Voltak jó emberek is...” címmel indított sorozatában 1945. április 23-án közölt egy cikket. A „Tündérmesébe illő riport egy munkásember, egy parasztasszony és egy hivatalnok életmentő hőstetteiről” egyik főhőse egy Király utcai ház házmestere, Varga József volt, aki kilenc embert mentett meg szoba-konyhás házmesteri lakásában. A házfelügyelő csőrepedés ürügyén elfalaztatta a lakással szomszédos üzlethelyiség egy részét, majd a lakásából egy „egérlyukat” nyitott, ahová a menekítettek átbújhattak. Varga József az újságíró kérdésére annyit mondott: „Megtettem, amit lehetett. Hozzám menekültek, segítettem rajtuk. Kérem szépen, emberek vagyunk.” A cikksorozat megjelenése után Berény Imre újságírót hivatalos intézkedésre elbocsátották, és mint újságíró sem dolgozhatott tovább. Az osztályharc korszakának eljövételével először csendben, majd mind erősebben uralta az egyházellenes hang a sajtót. Innentől kezdve semmit sem lehetett arról írni, hogy számosan voltak olyanok, akik helyesen értett hitük parancsára segítettek az üldözötteken.

Móna Ilona

Matuska Márton vajdasági újságíró „Egy nyomozó mártírhalála” címmel egy vajdasági rendőrtiszt életmentő tevékenységét mutatta be. 2005. május 10-én Hegyi Margit budapesti lakos felkereste az újságírót és elmondta, hogy édesapja a frontról hazatérve, 1941 végén szerb és magyar barátai unszolására belépett a rendőrséghez. A nagyapja is rendőr volt, aki e minőségében sok emberen segített, s a vajdaságiak megőrizték jó emlékezetükben. Az újvidéki razzia alatt teli volt a lakásuk, mert az apja, akiket csak tudott, összeszedett: ismerősöket, szerbeket, zsidókat. A rendőrség egyik teherautójával sikerült egy egész teherautónyi embert kimenteni; még a ruhásszekrényt is a padlóra fektették, hogy abban is tudjanak aludni. Később Hegyi Margit nagyapját áthelyezték Pestre, ahol az internálótáborból hozott ki embereket. Végül engesztelhetetlen kommunistaellenessége okozta halálát: 1945-ben a magyar hatóságok kiadták, s a szerbek kivégezték.

Matuska Márton

Dr. Szekér Nóra, az Óbudai Egyetem adjunktusa új tudományos eredményeket feltáró előadásában számos konkrét példával illusztrálva részletesen bemutatta a Teleki Munkaközösségből kinövő Magyar Függetlenségi Mozgalom embermentő tevékenységét, amelyet Soós Géza személye kötött össze a katolikus és protestáns szervezetekkel a kormányzóig futó szálakkal. Nélkülük Angelo Rotta pápai nuncius és Raul Wallenberg sem tudta volna sikerrel véghezvinni embermentő tevékenységét. Az 1944-ben külföldre menekülő Soós Gézától a mentés teljes szervezetére, működésére vonatkozó anyag az amerikaiakhoz került, és ma ismeretlen helyen van.

Dr. Szekér Nóra

Dr. Csisztay Gizella polonista „Az ellenállástól Auschwitzig” című előadásában Kerényi Grácia életútját mutatta be. A jeles műfordító, a lengyel–magyar kapcsolatok legendás alakja a mai napig sokkal nagyobb megbecsülést kap Lengyelországban, mint idehaza. Kerényi Grácia kora legnagyobb ókortudósa, Kerényi Károly lánya volt. Édesapja mind a fasiszta, mind a kommunista diktatúra elől menekülni kényszerült, s végül Svájcban telepedett le.

Amikor Magyarország 1939-ben befogadta és segítette a lengyel menekülteket, Kerényi Grácia is ott segített, ahol tudott. Ebben a munkában lengyelbarát szülei is támogatták. Így került kapcsolatba a magyarországi lengyel ellenállási mozgalommal és magával a lengyel nyelvvel. Grácia a műveltség terén is továbbvitte apja érdeklődését, 1943-ban a Pázmány Péter Tudományegyetemen latin–magyar–görög szakra jelentkezett. Mivel diáktársai körében egyre nyíltabban kritizálta a nácikat, egy feljelentés következtében 1944-ben a Gestapo letartóztatta. Bebörtönzése után Auschwitz poklába vezetett az út. Kerényi Grácia számára azonban még ez is új távlatokat nyitott: fogolytársnőitől megtanult lengyelül, a Bibliát már lengyelül olvasta. 1945-ben megmenekült a koncentrációs táborból, és négy év múlva már ő kezdeményezte az egyetemen a lengyel tanszék megalapítását.

Dr. Csizstay Gizella

A kommunista diktatúrában mint Kerényi Károly lánya nemkívánatos személynek minősült (ráadásul nővére 1956-ban Amerikába emigrált), de így is mindent megtett a lengyel irodalom magyarországi megismertetéséért. Joggal nevezhetjük a lengyel kultúra magyar nagykövetének. Olyan kiváló ellenzéki írókat, költőket fordított, akiket a kultúrpolitika, a cenzúra teljesen ellehetetlenített, többek között Wiktor Woroszyński *Magyar naplóját*. Nemcsak a lengyel irodalmat közvetítette hazánkba, de a magyar kultúrát is Lengyelország felé. 1956-tól tevékenységét a III/III-as ügyosztály rendszeresen megfigyelte, jelentések készültek róla. Saját művei csak igen későn jelenhettek meg, ahogy állást is csak egy lengyel tanszékvezető közbenjárására kaphatott az ELTÉ-n.

Kerényi Grácia a hazai ellenzék egyik vezéralakja volt, alapító tagja a SZETÁ-nak, a Szolidaritás mozgalom támogatója, a szükségállapot bevezetésekor lengyelbarát tüntetést szervezett. Temetéséből is ellenzéki tüntetés lett. Nevét Óbudán őrzi egy emléktábla, ám Lengyelországban sokkal nagyobb kultusz övezi tevékenységét, emlékét.

Dupka György kárpátaljai író a vészkorszak kárpátaljai megpróbáltatásait, a zsidóság által 1938 és 1945 között elszenvedett üldöztetéseket mutatta be. Előadásában számos eddig ismeretlen adattal gazdagította a történettudományt, így kitért többek között a szovjetunióbeli menedékkeresésre, az „önmentés és önvesztés” kérdéseire, és az újrakezdés nehézségeire.

Molnár Imre történész, diplomata Esterházy János gróf és a felvidéki magyarság zsidómentő tevékenységéről beszélt.

Molnár Imre

Bácsfainé Dr. Hévízi Józsa történelemtanár, az Erdélyi Szövetség elnöke ismertette a budafoki papok és az ott működő Ferences Szegénygondozó Nővérek, egyszerű emberek zsidómentő tevékenységét. Bemutatta a fehérvári egyházmegye intézkedéseit a keresztény ifjúság Volksbundtól való távoltartására, továbbá a papok bekapcsolódását az egyházmegyén keresztül az embermentő tevékenységbe.

A konferencia szerteágazó témaköreit hozzászólások is gazdagították. Felszólalt **Reiner Péter**, aki megosztotta a közönséggel, hogy Dupka György meghívására részt vesz és megszólal majd a Beregszászon a november 22-én rendezendő emlékkonferencián, mely a Szolyván létesített bolsevista megsemmisítő- és haláltáborról, és az ott ártatlanul meggyilkolt közel ötvenezer magyar mártírunkról szól majd, a tábor létesítése 70. évfordulóján.

„Amikor előzetes egyeztetés alapján megszólaltam az »Embermentés a vészorszakban« című konferencián, éppen soha nem tagadott származásom okán nem hallgathattam” – hangsúlyozta Reiner Péter. Véleménye szerint a hazai média által méltatlanul agyonhallgatott konferencia méregként fog hatni vadonatúj feltárt tényeivel a hazai balliberális közvélekedésre. Sajnos sokan, akiknek már rég meg kellett volna szólalniuk, némák maradnak, mert rossz értelemben vett öncenzúrájuk lakatja hallgatásra kényszeríti őket. „Számomra elfogadhatatlan az a beidegződött kettős mérce, hogy aki a balliberális gondolkodással esetleg vitába száll, az antiszemita” – fogalmazott Reiner Péter. Ha létezik ma hazánkban – mert valóban létezik – antiszemitizmus, az nagyrészt a tudatosan származásukat tagadó, hitehagyott zsidóságunknak is köszönhető.

Az előadó kiemelte, kizárólag történelmi tényekre támaszkodó kutatásai közben családja tragédiája is szeme előtt lebeg, akik jórészt a náci koncentrációs táborokban vesztette el, de soha nem felejt el családja azon részét sem, akik a második világháború során munkaszolgálatosként orosz hadifogságba kerülve bolsevik megsemmisítő táborokban haltak mártírhalált. „Tudatosan sértek

megszólalásaimmal érdekeket abból a célból, hogy hiteltelenné tegyem a marxista történelemhamisításokat” – emelte ki az előadó, aki szándéka szerint további harcot indít az igazságtételért a belpolitikában.

Meglátása szerint végül elkerülhetetlenül szükséges lesz a hazai zsidóságnak a kommunista rendszerben a náci rémtettek megtorlásaként elkövetett népellenes, háborús bűntetteit elítélni. (Természetesen nem származás alapján.) Erre konszenzusos alapon kell majd törvényeket hozni, bár nem lesz könnyű.

„Kötelességünk a hazánkban otthont találó és többségében magyarként hazájukat szerető zsidóságunk hiteles történelmi tényekre támaszkodó bemutatása, hogy ellensúlyozhassuk a Trianon tragédiáját is okozó baloldali, bolsevista, túlhangsúlyozott zsidóképet” – zárta hozzászólását Reiner Péter.

A konferencia végén hozzászólók között a mikrofonhoz lépett többek között Szent-Iványi Domokos özvegye és hagyatékának gondozója is, aki hangsúlyozta, milyen fontos az új generációkkal is megismertetni azok példáját, akiről itt megemlékeztek a konferencián.

A cikk megszületésében nyújtott segítségükért külön köszönet illeti Bácsfainé Dr. Hévizi Józst, Dr. Csisztay Gizellát és Reiner Pétert.

Laik Eszter

Fotók: Reiner Péter

Laik Eszter (lead, 3., 8.)

- See more at: <http://irodalmijelen.hu/2014-nov-11-0919/embermentes-veszkorszakban#sthash.3r8nqSFW.dpuf>